

Ks. IRENEUSZ SKUBIŚ

ZMIANA OBRZĄDKU W ŚWIETLE OBOWIĄZUJĄCEGO PRAWA

Przy przedstawianiu obowiązujących obecnie zasad dotyczących zmian obrządku należy mieć na uwadze nie tylko Kodeks Prawa Kanonicznego, wydany dla obrządku łacińskiego w 1917 roku lecz i późniejsze przepisy, które w pierwszym rzędzie dotyczą katolickich Kościołów wschodnich¹. Chodzi tu głównie o kanony „De ritibus orientalibus” z motu proprio Piusa XII „Cleri Sanctitati” promulgowane 15 sierpnia 1957 r.² oraz dekret Soboru Watykańskiego II „Orientalium Ecclesiarum” (1964)³. Te dwa ostatnie dokumenty w znacznym bowiem stopniu zmieniły niektóre przepisy kodeksowe przyczyniając się do większego ujednoczenia zasad dotyczących zmiany różnych obrządków, co w myśl kan. 15 z „Cleri Sanctitati” dotyczy w dużej mierze również wiernych obrządku łacińskiego⁴.

Kanon ten, wskazując z tego działu kanony wiążące duchownych i świeckich różnych obrządków, wyraźnie zaznacza, że dotyczą one również łacinników (*latinus haud exclusis*).

¹ Por. C. LeFebvre. *Le „De Personis” oriental et interpretation du Code*. W: „L'Année Canonique” 6: 1958 s. 159—177. Tenże. *De orientalis codificationis auctoritate ad CIC interpretationem*. W: „Apollinaris” 32: 1959 s. 87—104; A. Wuyts. *Il diritto delle persone nella nuova legislazione per la Chiesa Orientale*. W: „Orientalia Christiana Periodica” 14: 1958 s. 175—201. Tenże. *Le Droit des personnes dans l'Eglise Orientale*. W: „Nouvelle Revue Theologique” 80: 1958 s. 359—383.

² M.p. „Cleri Sanctitati”. AAS 49: 1957 s. 433—603.

³ *Decretum De Ecclesiis Orientalibus Catholicis „Orientalium Ecclesiarum”* z 21 XI 1964.

⁴ M.p. „Cleri Sanctitati”. Can 15: „Praescriptis can 1 § 2, 4, 5, 7, 10, 11 § 2, 13 tenentur clerici et fideles cuiusvis ritus latinis haud exclusis”.

W świetle zmodyfikowanych przepisów zostaną poniżej omówione następujące zagadnienia:

1. zakaz nakłaniania do zmiany obrządku,
2. zakaz samowolnej zmiany obrządku,
3. warunki zmiany obrządku,
4. sprawa zmiany obrządku na Soborze Watykańskim II.

Omówione wyżej od strony historycznej zagadnienie zmiany obrządku wykazuje, jak wielką wagę przykładął Kościół do tej sprawy. Zmiana obrządku uchodziła za zagadnienie natury publicznej, które dotyczy życia i działalności całej społeczności kościelnej⁵.

W aktualnym prawodawstwie kościelnym pozwolenie na zmianę obrządku, które również należy do kompetencji Stolicy Apostolskiej, udzielane jest dość rzadko i tylko z ważnych powodów⁶. Gdy mówimy o zmianie obrządku, rozumiemy przez to zmianę całkowitą, czyli przejście z jednego obrządku prawnego na inny, tak że przechodzący jest wolny od praw i zobowiązań obrządku, z którego odchodzi, przejmując całkowicie nowy obrządek liturgiczny a z nim prawa i obowiązki z nowym obrządkiem związane⁷. Nie ma tu podobieństwa z przejściem z jednej do drugiej diecezji.

Kościół pilnie strzeże przynależności obrządkowej swoich wiernych, tak że prawnie obwarował nie tylko zmianę obrządku, ale także ustanowił przepisy zabraniające nakłaniania wiernych do zmiany obrządku.

§ 1. ZAKAZ NAKŁANIANIA DO ZMIANY OBRZĄDKU

Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 98 § 2 mówi, że duchowni w żaden sposób nie mogą nakłaniać czy to łacinników do przyjęcia obrządku wschodniego, czy też wiernych obrządków wschodnich do przyjmowania obrządku łacińskiego⁸.

⁵ S. Mudryj. *De transitu...* s. 118: „Cum ritus certo certius res iuris publici sit, evidenter ritus per se ipsum subtrahitur electioni et arbitrio privati hominis”.

⁶ M.p. „Cleri Sanctitati” can 8 § 1. „Nemo potest sine licentia Sedis Apostolicas ad alium ritum valide transire, aut, post legitimum transitum, ad pristinum reverti”. Por. J. Jaros. *Facultas concedendi transitum ad alium ritum deinceps uni S. Sedi reservatur*. W: „Apolniaris” 15: 1942 s. 32—35.

⁷ A. Coussa. *Epitome Praelectionum De Iure Ecclesiastico Orientali. Typis Monasterii Exarchici Cryproferratensis* 1948 s. 31; P. Pałka. *Przynależność do obrządku i jego zmiana w świetle nowych przepisów Kościoła*. W: „Roczniki Teologiczno Kanoniczne” 10: 1963 s. 83—96. Kongregacja dla Kościoła Wschodniego podaje w swoim *Tabularium* opisową definicję zmiany obrządku w sensie kanonicznym: „Transitus ab uno ordine iuridico ad alium ordinem iuridicum, atque hac ratione ut transiens cesset subiectus esse legibus pristini ritus. Ne quis dicat idem obtinere in transitu ab una dioecesi ad aliam dioecesim. Nam haec mutatio subiectionis non immediate efficitur voluntate, sed lege quae statuit, subiectum esse eius legibus. In transitu ad alium ritum vero ipse transiens sua voluntate se subiecit novo ordini iuridico”. *Tabularium S.C. pro Ecclesia Orientali*. N. 249/41. Cytuję za: S. Mudryj. j.w. s. 122.

⁸ Kan. 98 § 2: „Clerici nullo modo inducere praesumant sive latinos ad orientalem, sive orientales ad latinum ritum assumendum”.

Cytowany kanon zakazuje duchownym zarówno obrządku łacińskiego, jak i obrządków wschodnich nakłaniania wiernych do zmiany obrządku. W oparciu zapewne o ten kanon w roku 1929 Kongregacja dla Kościoła Wschodniego wystosowała do duchownych obrządku łacińskiego w Ameryce i Kanadzie następującą instrukcję: „Nie wolno kapłanom obrządku łacińskiego jakiegokolwiek wiernego obrządku grecko-ruskiego namawiać do przyjęcia obrządku łacińskiego przeciw lub obok przepisów prawa kanonicznego, które określają zmianę obrządku”⁹.

Zakaz nakłaniania do zmiany obrządku obowiązuje duchownych w stosunku do wszystkich wiernych katolików. Posiada on bogatą historię¹⁰. Zdarzało się bowiem bardzo często, że duchowni wiedzeni fanatyzmem obrządkowym, namawiali wiernych do zmiany obrządku, co rodziło częste nieporozumienia między hierarchią różnych obrządków¹¹. Stolica Apostolska starała się więc poprzez zakazy zaradzić temu problemowi. Czyniła to, jak już powiedzieliśmy, zarówno na terenach polskich, jak i gdzie indziej, a zwłaszcza tam, gdzie na terenach wschodnich pracowali misjonarze łacińscy.

Na przykład pap. Leon XIII w konstytucji „*Orientalium dignitas*” nałożył karę suspensy a divinis ipso facto na tych misjonarzy łacińskich, którzy odważyliby się namawiać osoby obrządku wschodniego do przyjmowania obrządku łacińskiego¹². Podobnie postąpiła 17 VIII 1914 r. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary wydając dekret dla Rusinów w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej¹³, w którym zagroziła karami tym kapłanom, którzy odważyliby się popełniać podobne wykroczenia¹⁴.

Poszanowanie zakazu skierowanego do każdego wiernego, aby zachował swój własny obrządek, zobowiązuje w konsekwencji do nienakłaniania kogokolwiek, by porzucił swój obrządek, a przyjął inny¹⁵. Wyraźnie zabrania tego kan. 7 motu proprio „*Cleri Sanctitatis*”¹⁶.

⁹ „Non licet sacerdotibus ritus latini quempium Graeco-Ruthenum ad latinum ritum amplectendum inducere contra vel praeter canonica praescripta, quae transitum ritus moderetur”. AAS. 21: 1929 s. 157.

¹⁰ Por. St. Marczak. O zmianie obrządku. W: „Przegląd Teologiczny” 4: 1923 s. 228—250; P. Pałka. Przynależność do obrządku i jego zmiana w świetle nowych przepisów Kościoła. W: „Roczniki Teologiczno Kanoniczne” 10: 1963 s. 88. A. Petrani. De relatione iuridica inter diversos ritus in Ecclesia Catholica. Taurini-Romae 1930.

¹¹ S. Mudryj. De transitu ad alium ritum. Roma 1973 s. 119.

¹² Leon XIII. „*Orientalium dignitas*” z 30 XI 1894: „Missionarius quilibet latinus, e clero saeculari vel regulari, qui orientalem ad latinum ritum consilio auxiliove inducat, praeter suspensionem a divinis quam ipso facto incurret, ceterasque poenas per eandem Constitutionem „*Demandatam*” inflictas, officio suo privetur et excludatur”. Fontes. Vol. III. s. 456.

¹³ AAS. 6: 1914 s. 462.

¹⁴ P. Pałka. j.w. s. 89.

¹⁵ Por. kan. 98 § 2: „Clerici nullo modo inducere praesumant sive latinos ad orientalem, sive orientales ad latinum ritum assumendum”.

¹⁶ Kan. 7 M.p. „*Cleri Sanctitatis*” z 11 VI 1957: „Nemo quemvis fidelem, ad alium ritum assumendum, ullo modo inducere praesumat”.

Z przytoczonego kanonu wschodniej kodyfikacji wynika, że poszerzony został krąg osób, którym zabronione zostało nakłanianie wiernych do zmiany obrządku. Podczas bowiem, gdy Kodeks Prawa Kanonicznego ustanawiał zakaz jedynie dla osób duchownych, to motu proprio „Cleri Sanctitati” rozciąga ten zakaz również na świeckich i osoby zakonne, zakazując im na równi z duchownymi nakłaniania kogokolwiek do zmiany obrządku¹⁷.

Znaczy to, że obecnie nie tylko zakazane jest nakłanianie łacinników do przejścia na obrządek wschodni i odwrotnie, ale również wiernych jednego obrządku wschodniego na inny wschodni. Nowa kodyfikacja wschodnia, podobnie jak Kodeks Prawa Kanonicznego zabrania w jakikolwiek sposób nakłaniania wiernych do zmiany swego obrządku (ulle moto). Takie uregulowanie omawianej sprawy powinno przyczynić się do zapobieżenia nieporozumieniom, jakie dotąd powstawały na tle przeciągania z jednego obrządku na inny. Jest natomiast znamienne, że motu proprio „Cleri Sanctitati”, podobnie jak Kodeks Prawa Kanonicznego nie stanowią żadnej sankcji karnej na przekraczających ten zakaz¹⁸.

§ 2. ZAKAZ SAMOWOLNEJ ZMIANY OBRZĄDKU

O zakazie samowolnej zmiany obrządku mówi kan. 96 § 3 Kodeksu Prawa Kanonicznego: „Nikomiu nie wolno bez pozwolenia Stolicy Apostolskiej przechodzić na inny obrządek, ani po legalnym przejściu wrócić do obrządku pierwotnego”¹⁹. Kodyfikacja „Cleri Sanctitati” na ten temat mówi: „Nikt nie może bez pozwolenia Stolicy Apostolskiej ważnie przejść na inny obrządek, ani po legalnym przejściu wrócić do obrządku pierwotnego”²⁰.

Zarówno Kodeks Prawa Kanonicznego, jak i nowa kodyfikacja dla Kościoła wschodniego jasno wypowiadają się na temat zakazu samowolnej zmiany obrządku²¹. Przedmiotem zakazu jest rzeczywista zmiana

¹⁷ Tak właśnie stanowiła już Kongregacja Rozkrzewiania Wiary dekretem z 12 III 1759: „Nemo proinde, inconsulta Apostolica Sede, vel a latino ad orientalem vel ab orientali ad latinum (ritum) transire deinceps praesumat. Qui secus fecerit, eius transitum illicitum, irritum ac nullum fore declarat”. *Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide. Romae 1907. Vol. I s. 264.*

¹⁸ P. Pałka. j.w. s. 89.

¹⁹ Kan. 98 § 3: „Nemini licet sine venia Apostolicae Sedis ad alium ritum transire, aut, post legitimum transitum, ad primum reverti”.

²⁰ Kan. 8 M.P. „Cleri Sanctitati”: „Nemo potest sine licentia Sedis Apostolicae ad alium ritum valide transire, aut, post legitimum transitum, ad primum reverti”.

²¹ S. Mudryj. j.w. s. 123—124.

obrzędku, czyli pełne przejście z obrzędku, w którym wierny aktualnie się znajduje do obrzędku innego²². Zakaz ten dotyczy wiernego, który opuszcza swój obrządek rodzimy lub też wiernego, który zmieniał już obrządek rodzimy, ponownie jednak pragnie przejść na inny, lub powrócić do pierwotnego²³.

Niektórzy spośród kanonistów stawiają problem, czy zakaz samowolnej zmiany obrzędku dotyczy każdego przejścia z wyżej wymienionych, 26 obrzędków, czy raczej tylko zmiany między wielkimi rodzinami obrzędkowymi, które wyraźnie wymienia kan. 303 motu proprio „Postquam Apostolicis Litteris”²⁴. Wspomniany bowiem kanon kodyfikacji wschodniej mówi wyraźnie jedynie o następujących obrzędkach: aleksandryjskim, antiocheńskim, ormiańskim, bizantyjskim, chaldejskim, przy czym zaznacza, że są jeszcze inne, które jako „sui iuris” wyraźnie lub milcząco uznaje Kościół, nie wyliczając ich z imienia²⁵. Rodzi się zatem pytanie, o jakie obrządki chodzi i które z nich są „sui iuris”?²⁶. Biorąc bowiem pod uwagę kryteria językowe, narodowościowe, historyczne, liturgiczne nie łatwo jest ustalić liczbę tego rodzaju obrzędków²⁷.

Trzeba tu podkreślić, że dość poważne racje przemawiają za tymi kanonistami, którzy uważają, że zakaz samowolnej zmiany obrzędku dotyczy tylko wielkich rodzin obrzędkowych²⁸. Historycznie rzecz biorąc, poszczególne obrządki zwane pochodnymi, wykształtowały się w

²² P. Pałka. j.w. s. 88; A. Coussa. *Epitome praelectionum de Iure Ecclesiastico Orientali*. Typis Monasterii Exarchici Cryptoferratensis 1948. Vol. I s. 31.

²³ P. Pałka. j.w. s. 91—92.

²⁴ Pius XII. List Ap. „Postquam Apostolicis Litteris” z 9 II 1952: „Ritus orientales de quibus canones decernunt sunt alexandrinus, antiochenus, constantinopolitanus, chaldaeus et armenus, aliique ritus quos uti sui iuris expresse vel tacite agnoscit Ecclesia”.

²⁵ Pap. Benedykt XIV w konst. „Allatae sunt” wyd. 26 VI 1755 o czterech obrzędkach wschodnich: „Orientalem autem Ecclesiam omnibus notum est quatuor Ritibus constare, Graeco videlicet, Armeno, Syriaco et Coptico, qui sane Ritibus universi sub uno nomine Ecclesiae Graecae aut Orientalis intelliguntur, non secus ac sub Ecclesiae Latinae Romanae nomine, Ritus Romanus, Ambrosianus, Mozarabicus, et varii peculiare Ritus Ordinum Orientalium comprehenduntur”. Niektórzy autorzy przyjmują nadal ten podział obrzędków wschodnich, jak np. Wernz-Vidal. *Ius canonicum*. T. II. De Personis. Romae 1928 s. 21—22; Mathaeus a Coronata. *Institutiones Iuris Canonici*. Vol. I s. 152; Inni natomiast, jak R. Janin, *Les Eglises Orientales et les rites orientaux*. Paris 1955 s. 17; Petrani. *De relatione...* s. 1—2, wymieniają 6 zasadniczych obrzędków.

²⁶ A. Joubert. *La notion canonique de rite*. Romae 1961. Ed. II s. 94—100. C.W. Basset. *The determination of Rite*. Roma 1967 s. 129—138.

²⁷ Bliższe dane na ten temat podaje: *Sacra Congregazione per Le Chiese Orientali*. *Oriente Cattolico — Cenni storici e statistiche Città del Vaticano* 1974; A. Coussa. *Epitome praelectionum de Iure Ecclesiastico Orientali*. Roma 1948. Vol. I, s. 11—14; C. Michiels. *Principia Generalia de Personis in Ecclesia*. Parisiis-Tornacii-Romae 1955. Ed. 2, s. 292—293; P. Wiertz. *Übersicht über die Kirchen des Ostens*. W: *Handbuch des Ostkirchenkunde* (red. zbiorowa). Düsseldorf 1971, s. 750—758.

²⁸ V. Pospishil. *Code of Oriental Canon Law. The Law on Persons*. Ford City 1960 s. 33.

oparciu o wielkie, zasadnicze ryty, zwłaszcza liturgiczne²⁹. Przyjmując opinię tych kanonistów, uniknęłoby się małostkowości w tej sprawie. Wydaje się, że z pomocą może tu przyjść rocznik Stolicy Apostolskiej „Oriente Cattolico”, stanowiący dla nas urzędowe kryterium podziału na poszczególne obrządki³⁰. Do tego przepis prawa jest tutaj dość jasny, gdyż niedwuznacznie obrządki „sui iuris” stawia na równi z pięcioma obrządkami zasadniczymi³¹. Wydaje się więc rzeczą słusniejszą uważać, że zakaz zmiany obrządku należy rozumieć w odniesieniu do każdego obrządku, zarówno odnośnie do rodzin obrządkowych, jak również tych, które są od tych rodzin pochodnymi³².

Zakaz zmiany obrządku nie ma jednak charakteru absolutnego. Zarówno bowiem Kodeks Prawa Kanonicznego, jak i nowa kodyfikacja dla Kościoła wschodniego zabraniają tylko samowolnej zmiany obrządku³³. W pewnych bowiem poszczególnych przypadkach Stolica Apostolska może udzielić zezwolenia na zmianę obrządku i rzeczywiście udziela. Oczywiście, wymagane są ku temu poważne powody, bez zaistnienia których (np. powrót do obrządku przodków) Stolica Apostolska takiej łaski nie zwykła udzielać.

Do roku 1928 zezwolenia na zmianę obrządku udziela Kongregacja Rozkrzewiania Wiary, następnie Kongregacja dla Kościoła Wschodniego, zlecając ją nuncjuszom, internuncjuszom oraz delegatom apostolskim w kraju, gdzie znajdowali się zainteresowani petenci³⁴. W roku 1940 pap. Pius XII odjął im te uprawnienia i przekazał z powrotem Kongregacji Kościoła Wschodniego³⁵.

²⁹ I. Skubiś. Rodzaje obrządków w Kościele. W: „Częstochowskie Studia Teologiczne” 4:1976 s. 313–336.

³⁰ Sacra Congregazione per Le Chiese Orientali. Oriente Cattolico — Cenni storici e statistiche. Città del Vaticano 1974.

³¹ Kan. 303 M.p. „Postquam Apostolicis litteris”: „Ritus Orientales de quibus canones decernunt sunt alexandrinus, antiochenus, constantinopolitanus, chaldaeus et armenus, allique ritus quos uti sui iuris expresso vel tacite agnosit Ecclesia”.

³² „Oriente Cattolico” j.w. s. 90; S. Mudryj. j.w. s. 127.

³³ Kan. 8 M.p. „Cleri Sanctitati”: „Nemo potest sine licentia Sedis Apostolicae ad alium ritum valide transire, aut post legitimum transitum ad primum reverti”. Kan. 98 § KPK: „Nemini licet sine venia Apostolicae Sedis ad alium ritum transire, aut post legitimum transitum, ad primum reverti”.

³⁴ AAS. 20:1928 s. 416.

³⁵ „Decretum — Facultas concedendi transitum ad alium ritum deinceps uni S. Sedi reservatur. Quo firmior teneatur disciplina de cuiusvis fidelis ad nativum ritum pertinentia, SSmus D.N. Pius div. Prov. Papa XII. in Audientia dici 23 mensis Novembris anno 1940, referente infrascripto Cardinali a secretis statuere dignatus est facultatem transeundi ab uno ad alium ritum a S. Sede tantum esse concedendam. Cessat igitur facultas sua fruebantur Nuntii Delegati Apostolici ex Decreto „Nemini licere” die 6 mensis Decembris anno 1928 dato (cfr. AAS. 1928 s. 416), atque huius Sacrae Congregationi directe reservatur iudicium de iis omnibus quae referuntur ad transitum ab uno ad alium ritum, sive de clericis sive de fidelibus agatur. Contrariis quibuslibet minime obfuturis. Datum Romae, ex Aedibus S. Congregationis pro Ecclesia Orientali, die 23 mensis Novembris anno 1940. E. Card. Tisserant, a Secretis. I. Cesarini, Adessor”. AAS. 1941 s. 28.

Przed wydaniem kodyfikacji „Cleri Sanctitati” istniała pewna rozbieżność zdań wśród kanonistów³⁶ odnośnie interpretacji kan. 98 § 3. Mianowicie, wspomniany kanon nie mówił wyraźnie, czy zakaz samowolnej zmiany obrządku sprowadza za sobą nieważność takiej zmiany. Słusznie wielu sądziło, że w kanonie tym zawarta jest klauzula nieważności przy samowolnym przejściu, gdyż zmiana obrządku jest aktem publicznym, a takowy może być dokonany ważnie tylko przez publiczną władzę kościelną, czyli w tym przypadku przez Stolicę Apostolską³⁷. Wątpliwość tę usunęło motu proprio „Cleri Sanctitati”, stanowiąc w kan. 8 § 1, iż nikt nie może ważnie (valide) przejść do innego obrządku, jak i powrócić do poprzedniego bez zezwolenia Stolicy Apostolskiej³⁸.

§ 3. WARUNKI ZMIANY OBRZĄDKU

1. ZEZWOLENIE NA ZMIANĘ OBRZĄDKU Z SAMEGO PRAWA

W myśl kan. 98 § 4 Kodeksu Prawa Kanonicznego niewiasta mogła z samego prawa przyjąć obrządek męża przy zawieraniu małżeństwa lub w czasie jego trwania. Mogła ona też po ustaniu węzła małżeńskiego powrócić do swego pierwotnego obrządku, gdy prawo partykularne nie zabraniało jej tego³⁹. Takie zastrzeżenie odnosiło się do Rusinów oraz Italo-greków⁴⁰.

Kodyfikacja „Cleri Sanctitati” przewiduje natomiast trzy wypadki, w których na mocy samego prawa można zmienić obrządek: a) niewiasta może zmienić obrządek przy zawarciu małżeństwa lub podczas jego trwania⁴¹; b) dzieci niedojrzałe mogą zmienić obrządek, gdy go legal-

³⁶ M. in. Mattaeus a Coronata. *Institutiones Iuris Canonici*. Taurini 1949 Vol. I s. 154: „Cum clausula irritans hos can. 98 § 3 desideratur, transitus de uno ad alium ritum contra ius factus validus esse videtur et validos effectus iuridice sortiri; erit tamen rescindibilis ad instantiam partis interesse habentis, utpote contra ius factus”.

³⁷ Vernz-Vidal. Vol. II n. 24 s. 27. Ed 3; Duskie. s. 78: „De iure it cannot be said that such person has changed his rite”. Ae. Herman. „Periodica” 29:1940 s. 14; C. Michiels. *Principia generalia...* s. 329.

³⁸ Kan 8 M.p. „Cleri Sanctitati”: „Nemo potest sine licentia Sedis Apostolicae ad alium ritum valide transire, aut, post legitimum transitum, ad pristinum reverti”.

³⁹ Kan. 98 § 4 KPK: „Integrum est mulieri diversi ritus ad ritum viri, in matrimonio ineundo vel eo durante, transire; matrimonio autem soluto, resumendi proprii ritus libera est potestas, nisi iure particulari aliud cautum sit”. Por. także: Ae. Herman. *De ritu mulieris*. W: „Periodica” 29:1940 s. 1—16; Tegoż autora: „Ad interpretationem canonis 98 § 4). Tamże s. 178—184.

⁴⁰ Por. Benedykt XIV. Konst. „Etsi pastoralis” z 26 V 1772 § 8 n. 9; Leon XIII. List Ap. „Orientalium dignitas” z 30 XI 1894 n. 8. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary. Dekret z 19 V 1759. *Fontes*. Vol. VII s. 63 oraz teje Kongregacji dekret z 25 VII 1887, ad 2, 4. *Fontes*. Vol. VII s. 518.

⁴¹ Kan. 9 M.p. „Cleri Sanctitati”: „Integrum est mulieri diversi ritus, ad ritum viri, in matrimonio ineundo vel eo durante, transire; matrimonio autem solute, libere potest proprium ritum resumere”.

nie zmieniają ich ojcowie⁴²; c) ochrzczeni akatolicy obrządku wschodniego, gdy przyjmują katolicyzm⁴³.

Ad a) Niewiasta zmieniająca obrządek przy zawarciu małżeństwa lub podczas jego trwania.

Na podstawie kan. 98 § 4 wolno było kobiecie przy okazji zawierania małżeństwa lub podczas jego trwania przejść na obrządek męża. Gdyby zaś małżeństwo zostało rozwiązane mogła ona wrócić do swojego obrządku rodzimego, chyba że inaczej stanowiło w tym wypadku prawo partykularne. Kan. 9 z „Cleri Sanctitatis” wyraża taką samą dyspozycję, z tym jednak, że nie widnieje tu już klauzula odnosząca się do prawa partykularnego, zabraniająca niekiedy kobiecie po rozwiązaniu małżeństwa powrócić do swego dawnego obrządku⁴⁴. Ustanowienie tej klauzuli — jak się wydaje — zostało podyktowane dobrem niewiasty, która jest podmiotem tego uprawnienia, niezależnie od tego, czy należy do obrządku łacińskiego, czy też wschodniego. Pewna doza nierówności między obrządkami wschodnimi, a obrządkiem łacińskim została także zniesiona w motu proprio „Cleri Sanctitatis” przez opuszczenie wspomnianej klauzuli „nisi iure patriculari cautum sit”. Klauzula ta bowiem była pewną pozostałością wyznawanej kiedyś zasady prestancji obrządku łacińskiego nad wschodnim⁴⁵.

Trzeba zaznaczyć, że kobieta, która zawiera małżeństwo z mężczyzną innego obrządku nie jest przez prawo zmuszana, ani w jakikolwiek sposób nakłaniana do przejścia na obrządek męża. Prawo nie stanowi dla niej też nawet rady, by zmieniła swój obrządek⁴⁶. W tym wypadku specjalna zgoda Stolicy Apostolskiej na zmianę obrządku nie jest wymagana. Nie jest też przepisana także specjalna formalność uzależniająca zmianę obrządku. Wskazane jest jednak, aby niewiasta w tym wypadku złożyła publiczne oświadczenie o przyjęciu obrządku męża, co może uczynić

⁴² Kan. 10 M.p. „Cleri Sanctitatis”: „Si alium ritum legitime transeat pater aut, in mixto matrimonio, mater catholica, filii impuberes, ad eundem ritum, ipso iure transeunt”.

⁴³ Kan. 11 § 1 M.p.p. „Cleri Sanctitatis”: „Baptizati acatholici ritus orientalis, qui in catholicam Ecclesiam admittuntur, ritum quem maluerint amplecti possunt; optandum tamen ut ritum proprium retineant”.

⁴⁴ Por. Ae. Herman. De transitu ad alium ritum. W: „Periodica” 29:1940 s. 388; D. Staffa. De transitu ad alium ritum. W: „Apollinaris” 13:1940 s. 182—189; Ae. Herman. De ritu mulieris. W: „Periodica” 29:1940 s. 1—16. E. Przekop. Forma prawna zawarcia małżeństwa ze względu na obrządek. W: „Częstochowskie Studia Teologiczne” 5:1977 s. 275.

⁴⁵ S. Mudryj. j.w. s. 129; Coussa, j.w. s. 33; Benedykt XIV. Konst. „Etsi pastoralis” § 8, n. 8—9. Fontes. Vol. VII n. 4859; Dekret Kongregacji Rozkrzewiania Wiary. „Ad graves et diuturnas” z 6 X 1863 — Konkordia.

⁴⁶ A. Coussa. Epitome praelectionum de Iure Ecclesiastico Orientali Supplementum. Vol. I s. 11.

przez deklarację pisemną lub ustną⁴⁷. Ta ostatnia formalność nie jest jednak „ad validitatem”⁴⁸.

Wiemy także, że uprawnienie do zmiany obrządku zostało kobiecie przyznane nie tylko w trakcie zawierania małżeństwa, ale także podczas trwania związku małżeńskiego⁴⁹. Wreszcie aktualnie obowiązujące prawo przyznaje kobiecie w każdym czasie możliwość powrotu do jej rodzimego obrządku po ustaniu związku małżeńskiego. Ustanie małżeństwa może nastąpić przez śmierć męża, przez deklarację nieważności lub przez dyspensę od małżeństwa ważnie zawartego lecz niedopełnionego⁵⁰. Przyczyną takiego uprawnienia danego małżonce jest fakt, że z ustaniem małżeństwa bardzo często przestaje istnieć racja pozostawania w obrządku męża⁵¹. Gdyby niewiasta skorzystała z możliwości odejścia od obrządku męża — nie mogłaby już później trzymać się jedynie dyscypliny postnej obrządku męża, a także zachowania świąt w tym obrządku, bez specjalnej zgody Stolicy Apostolskiej⁵².

Ad b) Dzieci niedojrzałe mogą zmieniać obrządek wraz ze swymi rodzicami.

Nowość tę wprowadziła motu proprio „Cleri Sanctitati” wypełniając tym sposobem lukę w prawie powszechnym⁵³. Stanowi ono bowiem, że osoby niedojrzałe (impuberes) idą automatycznie za obrządkiem ojca, jeśliby ten, będąc katolikiem, zmieniał swój obrządek⁵⁴. W małżeństwach mieszanych idą one za obrządkiem matki katoliczki⁵⁵. Zasada ta mocą kan. 15 „Cleri Sanctitati” dotyczy także łączników⁵⁶. Wprawdzie motu proprio „Cleri Sanctitati” nie wskazuje źródła, na jakim oparta jest dyspozycja kan. 10, to jednak wydaje się, że można by doszukiwać się go w dwóch aktach Benedykta XIV, a mianowicie w encyklice „Demandatam” z 24 XII 1743 r.⁵⁷ i w konstytucji „Praeclaris” z 18 III 1746 r.⁵⁸.

⁴⁷ Ae. Herman. De transitu ad alium ritum. W: „Periodica” 29: 1940 s. 388; Tegoż autora. De ritu mulieris. j.w. s. 10.

⁴⁸ Ae. Herman. De ritu mulieris. j.w. s. 15.

⁴⁹ W. Plöhl. The Change of Rite „in Matrimonio ineundo vel durante”. W: „The Juris” 6:1946 s. 275—304.

⁵⁰ Plöhl. j.w. s. 288—294. S. Mudryj. j.w. s. 129.

⁵¹ S. Mudryj. j.w. s. 129.

⁵² Por. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary. Dekret z 25 VII 1887. Fontes. Vol. VII n. 4919.

⁵³ Kan. 10 M.p. „Cleri Sanctitati”: „Si ad alium ritum legitime transeat pater aut, in mixto matrimonio, mater catholica, filii impuberes, ad eundem ritum, ipso iure, transeunt”.

⁵⁴ V. Pospishil. Code of Oriental Canon Law. The Law on Persons. Ford City. Pa. 1960 s. 31.

⁵⁵ P. Pałka. Przynależność do obrządku... j.w. s. 93.

⁵⁶ Kan. 15 M.p. „Cleri Sanctitati”: „Praescriptis can. 1 § 2, 4, 5, 7, 10, 11 § 2, 13 tenentur clerici et fideles cuiusvis ritus, latinis haud exclusis”.

⁵⁷ Benedykt XVI. Enc. „Demandatam” § 17: „Filii vero, qui ab huiusmodi parentibus post emissam ab illis praedictam declarationem nascentur, nacnon ii, qui iam nati sunt, sed nondum ad usum rationis pervenerunt, sequantur conditionem parentum, si coniuges unum eundemque ritum elegerint; sin minus, ritum patriae sequantur”. Fontes. Vol. I s. 801.

Oba te dokumenty skierowane były do Melchitów. Tak w jednym jak i w drugim przypadku dzieci niedojrzałe mogły przechodzić automatycznie na obrządek ojca lub na obrządek matki — katoliczki w przypadku małżeństw mieszanych⁵⁹. W myśl motu proprio „Cleri Sanctitatis” za osoby niedojrzałe uważa się chłopców, którzy nie ukończyli 14 lat życia, a dziewczęta, które nie ukończyły 12 lat. Jeżeli więc katolicki ojciec otrzyma zezwolenie na zmianę obrządku, wówczas z samego prawa jego dzieci niedojrzałe korzystają z takiego pozwolenia⁶⁰. Natomiast dzieci po osiągnięciu dojrzałości prawnej, choćby były podległe jeszcze rodzicom, na zmianę obrządku muszą mieć specjalne zezwolenie Stolicy Apostolskiej⁶¹.

Prawo nie podaje żadnej dyspozycji, czy w wypadku, gdy matka katoliczka wraca do swojego dawnego obrządku po śmierci męża, albo po prawnej separacji, jej dzieci niedojrzałe również wracają do obrządku matki. Z uwagi jednak na to, że pozostawać będą nadal pod jej opieką, wydaje się, że winny iść za obrządkiem matki⁶².

Ad c) Ochrzczeni akatolicy obrządku wschodniego przechodzący na katolicyzm.

W myśl kan. 11 § 1 z motu proprio „Cleri Sanctitatis”⁶³ ochrzczeni akatolicy obrządku wschodniego przyjmowani do Kościoła katolickiego mogli wybierać dowolny obrządek. Życzeniem Kościoła było jednak, by pozostawali przy swoim własnym obrządkiem, który nabyli przez chrzest. W tym bowiem wypadku cytowany kanon zezwalał na to, aby nawiązujący pełną łączność z Kościołem mógł przyjmować inny obrządek niż ten, do którego należał z racji otrzymanego chrztu⁶⁴. Prawo dawniejsze stało na innym stanowisku. W zwykłych warunkach przejścia na katolicyzm potrzebne było zezwolenie Stolicy Apostolskiej na zmianę ob-

⁵⁸ Benedykt XIV. Konst. „Praelaris”: „Sua Santita dichiara... concede a tuttila medesima licenza di seguire il rito latino quando le vogliono, oppure di ritornare al rito greco: colla condizione pero che quelli tre latinittanti i quali non sono ancora giunti all'uno della ragione, seguano il rito de'loro genitori, se questi avranos celto, un medesimo rito, altrimenti abbraccino il rito del padre”. Fontes. Vol. II s. 16.

⁵⁹ Fontes. Vol. I s. 806. Por. Basset. j.w. s. 209.

⁶⁰ M. Wojnar. The Code of Oriental Canon Law de ritibus orientalibus and de personis. W: „The Jurist” 19:1959 s. 234. Basset. j.w. s. 209; L. Bender. Normae Generale de Personis. Roma 1957 n. 238 s. 128.

⁶¹ Basset. j.w. s. 209.

⁶² B. Ojetti. Commentarium in Codicem Iuris Canonici. Roma 1927. Vol. II s. 99.

⁶³ Kan. 11 M.p. „Cleri Sanctitatis”: § 1. „Baptizati acatholici ritus orientalis, qui in catholicam Ecclesiam admittuntur, ritum quem maluerint amplecti possunt; optandum tamen, ut ritum proprium retineant”.

⁶⁴ Basset. j.w. s. 214.

rzędu rodzimego⁶⁵. Świadczy o tym dekret Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z dnia 1 lipca 1885 r.⁶⁶.

Leon XIII podtrzymując ten wymóg w konstytucji „*Orientalium dignitas*” (1894), uczynił jedyny wyjątek, co do takich wypadków, w których przyjęcie obrządku łacińskiego stawiane było jako warunek sine qua non powrotu do Kościoła katolickiego. Tak przyjęty do obrządku katolickiego mógł później w każdej chwili wrócić do swego rodzimego obrządku katolickiego⁶⁷.

W myśl motu proprio „*Cleri Sanctitati*” zmiana obrządku przez akatolików obrządku wschodniego miała skutek trwały, stąd też dla późniejszej zmiany przyjętego obrządku potrzebne było zezwolenie Stolicy Apostolskiej⁶⁸.

Kan. 11 § 1 miał na uwadze tylko tych akatolików, którzy urodzili się i zostali ochrzczeni w schizmie, a nie tych, którzy dokonali apostazji lub schizmy z Kościoła katolickiego⁶⁹. Ci ostatni mają obrządek zdeterminowany przez chrzest przyjęty w społeczności katolickiej. Postanowienia kan. 11 § 1 o swobodzie wyboru obrządku przez ochrzczonego akatolika obrządku wschodniego zostało zmienione przez Sobór Watykański II⁷⁰. Dekret Soboru „*O katolickich Kościołach Wschodnich*” stanowi bowiem, że również te osoby, na zmianę swego rodzimego obrządku muszą mieć zezwolenie stolicy Apostolskiej i to zarówno w wypadku, gdy chodzi o poszczególne osoby, czy też całe społeczności nawiązujące pełną łączność z Kościołem katolickim⁷¹.

⁶⁵ Por. Benedykt XIV. „*Allatae sunt*”. *Fontes*. Vol. II n. 434; Kongregacja Rozkrzewiania Wiary. Odpowiedź z 22 V 1756: „*Nella Decretale „Demandatam” si proibisce alli missionari il persuadere il transito dal greco al rito latino „inconsulta Sede Apostolica”, e lo stesso severamente s’inculca al § 21 della lettera circolare „Allatae sunt”. Stante cio si rende manifesto, che un Greco scismatico, il quale recede dallo scisma, non é in liberta di prendere il rito latino, ma dove restare nel greco*”. W: *Acta S. Congregationis de Propaganda Fide pro Terra Sancta*. Ed. L. Lemmons. Firenze 1922. Vol. II s. 43.

⁶⁶ „*Suscipiendi tamen sunt ad orientalem ritum, non autem ad orientalem ritum, non autem ad latinum absque venia S. Sedis*”. *Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide*. Roma 1907. Vol. II. n. 1633, ad 2.

⁶⁷ „*Si qua ex dissidentibus communitas vel familia vel persona ad catholicam unitatem venerit, conditione velut necessaria interposita admittendi latini ritus, huius ritui remaneat ea quidem ad tempus adstricta, in eius tamen potestate sit ad nativum ritum catholicum aliquando redire. Si vero eiusmodi conditio non intercesserit, sed ideo ipsa communitas, familia, persona a latinis presbyteris administretur quia desint orientales, regrediendum ipsi erit ad ritum suum, statim ut sacerdotis orientalis fuerit copia*”. *Fontes*. Vol. III n. 627 s. 458.

⁶⁸ Basset. j.w. s. 224.

⁶⁹ Basset. j.w. s. 220—221.

⁷⁰ *Decretum Concilii Vaticani II. „De Ecclesiis Orientalibus Catholicis — Orientalium Ecclesiarum”* z 21 XI 1964.

⁷¹ „*Orientalium Ecclesiarum*”: „*Omnes denique et singuli catholici, necnon baptizati cuiusvis Ecclesiae vel communitatis acatholicae ad plenitudinem communionis catholicae convenientes, proprium ubique terrarum retineant ritum eumque colant et pro viribus observent; salvo iure recurrenti ad Sedem Apostolicam in casibus peculiaribus personarum, communitatum, vel regionum, quia,*

Przyjęcie akatolika obrządku wschodniego do Kościoła katolickiego jest zarezerwowane ordynariuszowi miejsca. Do spełnienia tego aktu może on delegować kapłana. W myśl kan. 11 § 2 kapłan taki przyjmując akatolika do Kościoła przy jednoczesnej zmianie jego obrządku miał o tym powiadomić ordynariusza tego obrządku, który powracający do Kościoła przyjmuje. Omawiany kanon podkreśla, że kapłan ów winien się porozumieć z odpowiednim ordynariuszem, zanim jeszcze dokona przyjęcia wspomnianego akatolika do nowego obrządku ⁷².

W myśl kan. 12 „Cleri Sanctitatis” akatolicy nieochrzczeni mają pełną swobodę w wyborze jakiegokolwiek obrządku katolickiego ⁷³. Najczęściej wybierają oni obrządek kapłana, który przygotowywał ich w okresie katechumenatu do chrztu, bądź też obrządek taki, jaki na danym terenie przeważa ⁷⁴.

2. FORMALNOŚCI ZWIĄZANE ZE ZMIANĄ OBRZĄDKU

Jak już wyżej było wskazane, obecnie zezwolenia na zmianę obrządku udziela Stolica Apostolska za pośrednictwem Kongregacji dla Kościołów Wschodnich. Jest ono potrzebne do każdej zmiany obrządku, nawet i wtedy, gdy ktoś zmieniący już raz obrządek chce z powrotem wrócić do niego ⁷⁵. Zezwolenie to konieczne jest do ważności zmiany. Sprawy te do roku 1928 załatwiała Kongregacja dla Kościoła Wschodniego i to zarówno dla duchownych, jak i świeckich ⁷⁶. 6 XII 1928 r. dekretem „Remini licere” Kongregacja ta nuncjuszom i delegatom apostolskim

uti suprema relationis interecclesialium arbitra, providebit necessitatibus in spiritu oecumenico, ipsa vel per alias auctoritates, datis opportunis normis, decretis vel rescriptis”.

⁷² Kan. 11 § 2 M.p. „Cleri Sanctitatis”: „Clericus qui potestate delegata baptismatum acatholicum ritus orientalis in aliquem Ecclesiae catholicae ritum, a suo diversum, receperit, Hierarcham ritus assumpti certiore faciat. Expedi etiam ut, antequam eum recipiat, praedictum Hierarcham consulat”.

⁷³ Kan. 12 M.p. „Cleri Sanctitatis”: „Infidelis catholicam amplectens fidem libere potest ritum eligere”. Por. A. Wuyts. Il diritto delle persone nella nuova legislazione per la Chiesa orientale. W: „Orientalia Christiana Periodica” 14: 1958 s. 180; M. Wojnar. The Code of Oriental Canon Law De Ritibus Orientalibus and de Personis. W: „The Jurist” 19: 1959 s. 236—237.

⁷⁴ M. Wojnar. j.w. s. 236; Basset. j.w. s. 235.

⁷⁵ Sobór Watykański II. Dekret „Orientalium Ecclesiarum”. n. 4. Por. C. Pujol. Decretum Concilii Vaticani II „Orientalium Ecclesiarum” — Textus et Commentarium. Romae 1970 s. 48—49: „...omnis catholicus suum proprium ritum semper conservare debet; nec ad alium ritum transire potest, nisi ad hoc licentiam a Sancta Sede obtinuerit, quae sola, siquidem supra omnes hierarchias est, competentiam habet ut fidei permittat ut, disrumpta erga determinatum Praelatum seu Hierarcham subiectione, ad iurisdictionem alius Hierarchae transeat. Evidens est, si mutatio ritus liberae voluntati fidelis est, si mutatio ritus liberae voluntati fidelis relinqueretur, magnam confusionem secuturum esse, et fore ut locus daretur cuidam non convenienti proselitismo et naturalibus dissidiis inter diversas auctoritates ecclesiasticas. Hac de causa in M.p. „Cleri Sanctitatis” praescriptum et a Concilio confirmatum est „Nemo potest sine Sedis Apostolicae ad alium ritum valide transire, aut, post legitimum transitum, ad pristinum reverti” (can. 8 § 1).

⁷⁶ P. Paika. j.w. s. 94.

oraz tym, którzy czasowo ich zastępują udzieliła władzy zezwalania świeckim na zmianę obrządku⁷⁷. Zezwolenia zaś dla osób duchownych pozostały nadal w kompetencji Kongregacji dla Kościoła Wschodniego. Stan ten trwał do 1940 roku, kiedy to dekretem „Que Fimior” z 23 listopada wspomnianego roku, odwołane zostały wszelkie pełnomocnictwa udzielone nuncjuszom i delegatom apostołskim w roku 1928 oraz innym osobom wskazanym w dekrecie z 1 I 1929 r.⁷⁸. Nowa kodyfikacja „Cleri Sanctitatis” nie wnosi żadnych zmian w sprawie kompetencji, co do udzielania pozwoleń na zmianę obrządku. Wobec tego kompetencje te nadal posiadała Kongregacja dla Kościoła Wschodniego, od roku 1967 zwana Kongregacją dla Kościołów Wschodnich⁷⁹. Prośbę o zezwolenie na zmianę obrządku trzeba przedstawić ordynariuszowi, któremu dany petent podlega, a następnie— według praktyki Kurii Rzymskiej ordynariuszowi ad quem⁸⁰. W prośbie musi ubiegający się przytoczyć przyczyny skłaniające go do zmiany obrządku. W myśl dekretu z 6 XII 1928 r. przyczyny te winny być „canonicae et sufficientes”⁸¹. Kan. 8 kodyfikacji wschodniej przykładowo wymienia tylko jedną z przyczyn, dla której Stolica Apostołska zwykła udzielać zezwolenia na zmianę obrządku, a mianowicie — powrót do obrządku przodków⁸².

Inna przyczyna jest wymagana przy zmianie obrządku przez duchownych, a inna przy świeckich. Dla kapłanów np. może nią być chęć pracy wśród katolików innego obrządku, zwłaszcza, gdy odczuwa się brak kapłanów tegoż obrządku⁸³. Instytuty przygotowujące kapłanów do pracy

⁷⁷ AAS 20: 1928 s. 416; Por. Petrani. De relatione... s. 35.

⁷⁸ AAS 33: 1941 s. 20.

⁷⁹ Konst. Apost. Pawła VI. „Regimini Ecclesiae Universae” z 15 VIII 1967. AAS. 1967 s. 899—900.

⁸⁰ Mudryj. j.w. s. 131—132.

⁸¹ Por. P. Tocanel. Institutiones Iuris Canonici. (maszynopis) 1962 s. 239; Pałka. j.w. s. 95.

⁸² Kan. 8 § 2 M.p. „Cleri Sanctitatis”: „Inter causas, ob quas solet concedi transitus ad alium ritum, eminet reditus ad ritum maiorum”. Por. także Leona XIII List Ap. „Orientalium dignitas”: „VII Orientalibus qui ritum latinum, etiamsi ex pontifico rescripto. susceperint revertere ad pristinum, Apostolica Sede exorata, licebit. XI. Si qua ex dissidentibus communitas vel familia vel persona ad catholicam unitatem venerit, conditione velut necessaria interposita amplectendi latini ritus, huic ritui remaneat ea quidem ad tempus adstricta, in eius tamen potestate sit ad nativum catholicum aliquando redire”. Fontes. Vol. III s. 458.

⁸³ Michiels przytacza jako przykład pozwolenie udzielone zgromadzeniu św. Filipa Nereusza w diecezji Montis Regalis w dniu 2 VI 1801 przez Piusa VII, na uzupełnienie liczby kapłanów obrządku greckiego przez kapłanów łacińskich. Było to pozwolenie na zmianę obrządku z powodu braku kapłanów obrządku greckiego w zgromadzeniu. Podobne pozwolenie uzyskali Bazylianie od tego Papieża w 1822 r., co zostało także potwierdzone przez Leona XIII. G. Michiels. Principia Generalia de Personis in Ecclesia. Parisiis-Tornaci-Romae 1955. Ed. II s. 319. Por. także Petrani. j.w. s. 38; podobnego pozwolenia udzieliła Kongregacja dla Kościoła Wschodniego 10 XII 1923 w Instrukcji dla biskupów Polski, gdzie w niektórych diecezjach brakowało kapłanów obrządku słowiańskiego: „Deficientibus... sacerdotibus, in ritu slavico natis et ordinatis... Amplitudo Tua seligere poterit sacerdotes ex clero latino, tum saeculares, tum regulares, qui ad tantum opus paratos esse exhi-

duszpasterskiej wśród takich wiernych posiadają dziś w tym względzie odpowiednie przywileje⁸⁴.

Gdy chodzi o świeckich, praktyka wykazuje, że przy ich przejściu na inny obrządek brane są często pod uwagę takie przyczyny, jak np. niezgodność współżycia rodzinnego z powodu różnicy obrządkowej⁸⁵.

Motywy kanonicznym⁸⁶ zmiany własnego obrządku mogą być również względy wychowawcze, np. wychowanie religijne otrzymane w tym obrządku, który chce się przyjąć; trudności życia na terytorium, gdzie nie ma ani kapłanów, ani wiernych własnego obrządku; chęć zostania kapłanem lub zakonnikiem w obrządku, który się pragnie przyjąć może także stanowić wystarczającą rację.

Petent, który pragnie zmienić obrządek winien zwrócić się do własnego ordynariusza w tej sprawie. Ordynariusz, do którego petent skierował prośbę wyraża swoją opinię w tym względzie i przesyła ją do ordynariusza obrządku, który petent chce przyjąć. Ten ponownie bada sprawę, a opinię zaś o niej przekazuje ordynariuszowi a quo, który z kolei przesyła wszystkie dokumenty do Kongregacji Kościołów Wschodnich. Ta ostatnia z reguły bierze pod uwagę zdanie obu ordynariuszy⁸⁷.

Stolica Apostolska, jeżeli przychyliła się do prośby, udziela zezwolenia na zmianę obrządku specjalnym reskryptem, zazwyczaj in forma commissoria; stąd jego skuteczność datuje się nie od momentu wykonania — chyba, że zawiera jakąś klauzulę specjalną⁸⁸.

Fakt zmiany obrządku następuje zwykle w chwili, gdy zainteresowany petent oświadczy wobec ordynariusza lub proboszcza, ewentualnie wobec kapłana delegowanego przez jednego z nich oraz w obecności dwóch świadków, że zmienia swój dotychczasowy obrządek⁸⁹. Fakt zmiany obrządku winien być niezwłocznie zaznaczony w księdze chrztu. Obo-

beant... Eos jubet haec S. Congregatio ritum orientalem in totum assumere atque disciplinae Ecclesiae orientalis in quantum fieri potest, sese accomodare". Michiels. j.w. s. 330. Por. także Instrukcję Kongregacji dla Kościoła Wschodniego z 27 V 1937 wydaną dla niektórych diecezji w Polsce. Wyd. Towarzystwo Wiedzy Chrześcijańskiej. Lublin — Uniwersytet 1938. Pismo Stolicy Apostolskiej tom 5. Unijna Encyklika „Rerum orientalium” z dnia 8 września 1928 roku oraz Instrukcja „Pro incenso studio” z dnia 27 maja 1937 roku o opiece duszpasterskiej nad wiernymi obrządku wschodniego w Polsce (poza Galicją) — (red. M. Niechaj). s. 62.

⁸⁴ Instrukcja „Pro incenso studio” — j.w. s. 60; Michiels. j.w. s. 330; P. Pałka. j.w. s. 95.

⁸⁵ P. Pałka. j.w. s. 95; J. Haring. Rituswechsel. W: „Linzer theologisch-praktische Quartalschrift”. 84: 1931 s. 150—151.

⁸⁶ S. Mudryj. j.w. s. 134—135.

⁸⁷ Michiels. j.w. s. 331.

⁸⁸ Coussa. Epitome. Vol. I Supplementum. s. 12; Michiels. j.w. s. 331, 332.

⁸⁹ Kan. 13 § 1 M.p. „Cleri Sanctitati”: „Nisi Sedis Apostolicae rescriptum aliter ferat, transitus ad alium ritum vim habet a momento declarationis factae coram ritus novi proprio Hierarcha vel parochia aut sacerdote ab alterutro delegato et duobus testibus excepto transitu qui, praemissa mulieris scripta declaratione, fit in matrimonio ineundo”. Por. także Michiels. j.w. s. 332; Pałka. j.w. s. 95.

wiązkiem zaś nowego proboszcza jest powiadomienie proboszcza tej parafii, gdzie znajdują się akta chrztu zmieniającego obrządek, celem dokonania stosownej adnotacji o zmianie obrządku⁹⁰. W przypadku ponownej zmiany obrządku winien być powiadomiony również ten proboszcz, wobec którego petent deklarował zmianę obrządku.

Te formalności nie obowiązują niewiasty, która zmienia obrządek przy zawarciu małżeństwa. W takim wypadku powinna ona jednak złożyć pisemne oświadczenie, że z racji zawierania małżeństwa, zgodnie z prawem, zmienia dotychczasowy obrządek na obrządek męża⁹¹. Od roku 1957 formalności te obowiązują również łacinników po myśli kan. 15 motu proprio „Cleri Sanctitatis”⁹².

3. ZMIANA OBRZĄDKU NA MOCY INDULTU STOLICY APOSTOLSKIEJ

Zmiana obrządku stanowi wyjątek od ogólnej zasady, iż każdy winien pozostawać na stałe we własnym obrządku⁹³. Mogą jednak niekiedy zaistnieć takie przyczyny, które przemawiają za pożytkiem lub nawet koniecznością zmiany obrządku⁹⁴. Przyczyny te określane są jako przyczyny kanoniczne⁹⁵. Stanowią one bardzo ważki moment przy staraniach o uzyskanie pozwolenia Stolicy Apostolskiej na zmianę obrządku. Trzeba tu zaznaczyć, że przy staraniu się o indult nie chodzi o dyspensę w ścisłym znaczeniu lecz o łaskę. Łaska ta jednak ma charakter dyspensy, gdyż jest swoistym rozluźnieniem prawa (relasatio legis), dlatego Stolica Apostolska zwykła stosować tutaj kryteria podobne do kryteriów przy udzielaniu dyspens. Łaska (venis) jest podobnie, jak dys-

⁹⁰ Kan. 13 § 1 M.p. „Cleri Sanctitatis”: „Haec declaratio sine mora in libro baptizatorum signata est et a parcho novi ritum significanda parcho apud quem baptizmus illius qui ritum mutavit, ad normam canonum, adnotandus est, ut in libro baptizatorum de ritus mutatione mentio fiat, et, si agatur de ulteriore transitu, etiam parcho ritus tempore assumpti”. Nota: Autorzy (m.in. Michiels, Herman) stawiają problem, czy spełnienie formalności, o których mowa w kan. § 2. j.w. — obowiązuje pod nieważnością aktu zmiany obrządku? Herman, w cytowanym artykule „De ritu mulieris” opowiada się za opinią, że formalności nie są konieczne do ważności. Trzeba tylko w sposób zewnętrzny dać znać społeczności, że zmiana obrządku została dokonana. Inni — jak Belanger — w pracy: *Les Ukrainiens catholiques du rite grec-ruthene au Canada. Quebec 1945 s. 35 i inn.* — uważają, że spełnienie formalności po uzyskaniu reskryptu Stolicy Apostolskiej obowiązuje co do ważności aktu. Wydaje się, że Michiels opowiada się za tą ostatnią opinią. Michiels. j.w. s. 332.

⁹¹ Por. kan. 13 § 2 M.p. „Cleri Sanctitatis”.

⁹² Kan. 15 M.p. „Cleri Sanctitatis”: „Praescriptis can. 1 § 2, 4, 5, 7, 10, 11 § 2, 13 tenentur clerici et fideles cuiusvis ritus, latinis haud exclusis”.

⁹³ Por. kan. 98 § 3 KPK: „nemini licet sine venia Apostolicae Sedis ad alium ritum transire, aut post legitimum transitum, ad pristinum reverti” oraz kan. 8 § 1 M.p. „Cleri Sanctitatis”: „Nemo potest sine licentia Sedis Apostolicae ad alium ritum transire, aut post legitimum transitum, ad pristinum reverti”.

⁹⁴ S. Mudryj. j.w. s. 131—132.

⁹⁵ S. Mudryj. j.w. s. 132.

pensa zranieniem prawa (*vulnus legis*). Dlatego też dla jej uzyskania winny być wymienione odpowiednie przyczyny⁹⁶.

Wymagane są przyczyny odpowiednio ważne i słuszne. W każdym wypadku trzeba uwzględnić relację między dobrem jednostki, a dobrem wspólnoty, jakim jest zachowanie obrządków⁹⁷. Motu proprio Piusa XII „*Cleri Sanctitatis*” w kan. 8 § 2 zaznacza — jak to było wymienione wyżej — że jedną z przyczyn uznawanych za wystarczającą do zmiany obrządku, jest powrót do obrządku przodków⁹⁸.

Praktyka i styl Kurii Rzymskiej⁹⁹ w kazuje jeszcze na inne kategorie przyczyn kanonicznych, dla których można uzyskać pozwolenie na zmianę obrządku, a mianowicie: 1. wielka niedogodność trwania we własnym obrządku dotychczasowym i trudność dostosowania się do przepisów własnego obrządku; 2. dobro wiary; 3. dobro rodziny; 4. święcenia kapłańskie.

Ad 1) Autorzy szukają tu analogii do uczestnictwa w niedzielnej mszy św.; uważają bowiem, że wierny jest zwolniony z uczestnictwa we mszy św. niedzielnej, gdy odległość do kościoła wynosi ponad 5 km. Oczywiście, należy brać pod uwagę okoliczności miejsca, czasu oraz osób i w każdym wypadku indywidualnie rozstrzygnąć sprawę. W naszym wypadku niemożliwość i niedogodność w spełnianiu obowiązków religijnych płynących z przynależności do obrządku może mieć podobne znaczenie i wagę. Często świadczenia materialne na rzecz Kościoła własnego, względnie na rzecz obrządku, z którego posług wierni korzystają, mogą być wygórowane, co z kolei może także stanowić dużą niedogodność w dalszym przynależeniu do własnego obrządku.

Ad 2) Wyżej cytowany Mudryj wylicza następujące przyczyny kanoniczne stosowane w praktyce Kurii Rzymskiej, zwracającej uwagę na dobro wiary:

- a) nawrócenie petenta i powrót do praktykowania wiary według właściwego obrządku rodzimego,
- b) późniejsze nawrócenie żony na wiarę katolicką,
- c) uzasadniona nadzieja nawrócenia męża, gdyby zmienił obrządek na inny,
- d) jeżeli petent wraca do praktyk religijnych, ale w obrządku innym niż przynależy faktycznie.

⁹⁶ Matthaeus A Coronata. *Institutiones Iuris Canonici*. Vol. I Taurini 1949 s. 118. S. Mudryj. j.w. s. 132.

⁹⁷ A. Cicognani. *Commentarium ad librum I Codicis Iuris Canonici*. Roma 1939 s. 315.

⁹⁸ Kan. 8 § 2 M.p. „*Cleri Sanctitatis*”: „*Inter causas, ob quas solet concedi transitus ad alium ritum, eminet redivus ad ritum maiorum*”.

⁹⁹ S. Mudryj. j.w. s. 132 i in.

Ad 3) Praktyka Kurii Rzymskiej uwzględniała następujące okoliczności przy zmianie obrządku ze względu na dobro rodziny:

- a) dobro chrześcijańskiej pobożności i zachowania pokoju domowego,
- b) adopcja dziecka innego obrządku,
- c) owdowiała matka chcąca wychować dzieci w obrządku zmarłego męża lub petentka po śmierci męża nie znając jego obrządku prosi o przejście dzieci na jej obrządek, by mogła je lepiej wychować. Także petent, który postradawszy ojca pragnie być wychowany w obrządku matki i prosi o przejście na jej obrządek.

Ad 4) Święcenia kapłańskie.

- a) kandydat wstępujący do seminarium duchownego innego obrządku niż własny i chcący w tym obrządku przyjąć święcenia kapłańskie; taki sam kandydat pobierający studia w seminarium innego obrządku dla wiernych obrządku własnego,
- b) inkardynacja do innej diecezji, aby pracować tam wśród wiernych własnego obrządku.

Przyczyny, których Kuria Rzymska nie uznaje za konieczne są następujące ¹⁰⁰:

a) Narzeczona innego obrządku. Przypadek ten pod względem kanonicznym nie jest uznawany jako przyczyna dla uzyskania łaski przejścia narzeczonego na obrządek narzeczonej, ponieważ w małżeństwie chrześcijańskim mąż jest uznawany jako głowa żony i rodziny, stąd istnieje raczej możliwość przejścia narzeczonej na obrządek narzeczonego w trakcie zawierania małżeństwa lub później;

b) Nieznajomość własnego obrządku. Czasami może się zdarzyć, że ktoś prawnie należy do jakiegoś obrządku, a faktycznie jest wychowany w obrządku innym. W tym wypadku także Stolica Apostolska nie zwykła dawać zezwoleń na jego zmianę.

Wreszcie nie uchodzą za przyczyny kanoniczne takie, jak:

- c) Znajomość innego obrządku, do którego chciało by się przejść;
- d) uczęszczanie do szkoły innego obrządku, jako motyw do zmiany obrządku własnego;
- e) przyjmowanie Sakramentów w innym obrządku
- oraz f) dobro dusz rozumiane najogólniej.

§ 4. SPRAWA ZMIANY OBRZĄDKU NA SOBORZE WATYKAŃSKIM II

Problem zmiany obrządku odżył także na Soborze Watykańskim II ¹⁰¹. Sprawa przejścia z jednego obrządku katolickiego na drugi nie uległa zmianie w stosunku do dotychczasowego prawa. Natomiast więcej uwagi

¹⁰⁰ Podaję za: S. Mudryj. j.w. s. 134—135.

¹⁰¹ E. Sdelby. Les Eglises particuliers ou Rites. W: Vatican II — Les Eglises Orientales Catholiques. Paris 1970. Wyd. „Unam Sanctam” s. 105—233.

poświęcono obrządkowi chrześcijan akatolików przechodzących do Kościoła katolickiego. Problem ten nie należał do spraw nowych. Już Benedykt XIV w konstytucji „Allatae sunt” z 26 VII 1755 roku oświadczył: „Nigdy Biskupi Rzymscy nie prosili tych, którzy wracali do wiary katolickiej, by opuszczali swój obrządek i obowiązkowo przyjmowali obrządek łaciński. To było by istotnie zniknięcie Kościoła wschodniego i wszystkich rytów greckich i wschodnich, a to było nie tylko nie zamierzone, ale zawsze było i jest jeszcze dzisiaj zupełnie obce duchowi tejże Stolicy Apostolskiej”¹⁰². Także Kongregacja Rozkrzewiania Wiary w dniu 1 VI 1885 roku odpowiedziała, że misjonarze, przyjmując do Kościoła katolickiego tych, którzy byli urodzeni w schizmie, powinni zapisać ich do obrządku wschodniego, a nie do obrządku łacińskiego, za wyjątkiem specjalnego pozwolenia Stolicy Apostolskiej¹⁰³.

W ten sposób wyznawcy obrządków wschodnich, którzy wracali do jedności z Kościołem katolickim mogli wybierać jeden z obrządków wschodnich.

Apostaci, którzy opuścili wiarę katolicką i przeszli na herezję lub schizmę, nie mieli wolności wyboru obrządku, ale byli zobowiązani wrócić do swego pierwotnego obrządku katolickiego¹⁰⁴. Także katolicy wschodniego obrządku, którzy przeszli do jakiejś herezji lub schizmy, np. na protestantyzm, wracając do katolicyzmu nie mogli przyjmować obrządku łacińskiego, ale swój pierwotny obrządek wschodni¹⁰⁵.

Gdyby się zdarzyło, jak to już wyżej było wspomniane, że jakaś wspólnota spośród dysydentów lub jakaś osoba postawiła warunek, że wraca do jedności katolickiej, ale pod warunkiem przyjęcia obrządku łacińskiego — wtedy tymczasowo mogła przyjąć obrządek łaciński, jednak z możliwością powrotu w przyszłości do swojego rodzimego obrządku. Czasem się zdarzało, że dana wspólnota nie miała do swej dyspozycji kapłana własnego obrządku, wtedy zarówno wspólnota, rodzina czy osoba mogła być obsługiwana przez kapłana obrządku łacińskiego. Skoro tylko był dostępny właściwy kapłan, należało wrócić pod jego opiekę duszpasterską.

Jeżeli wspomniany wyżej warunek nie został postawiony i zmiana obrządku nie dokonała się, wtedy nawracający się powinien pozostać w obrządku własnym¹⁰⁶.

Tak przedstawiała się sprawa do roku 1958 — to jest do czasu wej-

¹⁰² Benedykt XIV. Konst. „Allatae sunt” § 33.

¹⁰³ Collectanea. T. II n. 1633.

¹⁰⁴ Por. Dekret Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z 20 XI 1838. Fonti. fasc. II cz. II s. 585—586.

¹⁰⁵ Por. Instrukcja Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z 15 VII 1876. Collectanea. T. II n. 1458.

¹⁰⁶ Leon XIII. L. Ap. „Orientalium dignitas”. n. 11. Fontes. Vol. III s. 458.

ścia w życie motu proprio „Cleri Sanctitati”. To ostatnie zaprowadziło pewne złagodzenia dotychczasowego prawa, gdy chodziło o akatolików nawracających się na katolicyzm. Wspomniana kodyfikacja zewalała im przyjąć ten obrządek, który sobie wybiorą. Niektórzy kanoniści, zwłaszcza wschodniego obrządku wyrazili z tego powodu wielkie niezadowolenie. Także Synod Melchitów w Kairze z 1958 r. dał temu ostry wyraz, występując zdecydowanie przeciw temu kanonowi¹⁰⁷.

W czasie debaty soborowej na temat zmiany obrządku niektórzy Ojcowie zajęli się tą kwestią, ci zwłaszcza, którzy znali stosunek Melchitów do wspomnianego kanonu „Cleri Sanctitati”¹⁰⁸.

Opinia Ojców Soboru Watykańskiego II na ten temat była zróżnicowana¹⁰⁹. Patriarcha syryjsko-katolicki np. był przychylny innowacji, idącej w kierunku złagodzenia dawnych przepisów dotyczących przejścia akatolików na inny obrządek. Niektórzy proponowali nawet przyjęcie formuły: „Acatholici orientales et occidentales sequalem facultatem habeant seligendi Riturum, ubi convertuntur”¹¹⁰.

Sekretariat Komisji Przygotowawczej zaproponował początkowo formułę tej treści: „Czuwając nad utrzymaniem i rozwojem rytów kościelnych Biskup Rzymski decyduje o przejściu na inny obrządek, posługując się Kurią Rzymską i opinią ordynariuszów”¹¹¹. Pewni ojcowie i kanoniści wschodni sugerowali sformułowanie surowsze. Na przykład Edelby z patriarchatu melchickiego był zdania, by wierni powracający do jedności Kościoła, byli przyjmowani do własnego obrządku, wszelkie inne zaś usiłowania winny być niedozwolone. Natomiast ci wierni, którzy wbrew Instrukcjom Stolicy Apostolskiej w przeszłości zostali przeciągnięci na inny obrządek, winni być zaproszeni do powrotu do rodzimego obrządku. W przyszłości jedynie papież, po zasięgnięciu opinii zainteresowanych ordynariuszów, mógłby zezwolić na przejście na inny obrządek.

Propozycja Edelby'ego została nieco zmodyfikowana i wniesiona do dyskusji w następującym brzmieniu: „Ochrzczeni akatolicy, którzy są przyjęci do Kościoła katolickiego, winni zachować swój własny obrządek pozostawiając jedynie prawo w poszczególnych wypadkach odniesienia się do Stolicy Apostolskiej”. W dyskusji nad powyższym sformułowaniem zdania były podzielone. Jedni uważali, że nawracający się akatolicy winni pozostać przy swoich własnych obrządkach, inni natomiast

¹⁰⁷ Edelby. j.w. s. 216.

¹⁰⁸ E. Zoghby. L'Eglise grecque melkite au Concile. W: „Irenikon” 36: 1964 s. 550—552.

¹⁰⁹ P. Hemperek. Historia Dekretu o katolickich Kościołach wschodnich. W: „Ateneum Kapłańskie” 61: 1969 s. 163—174.

¹¹⁰ Tak proponował katolicki patriarchat syryjski. Edelby. j.w.

¹¹¹ Edelby. j.w. s. 218.

chcieli pozostawić akatolikom zupełną wolność wyboru. Były też propozycje rozwiązań pośrednich ¹¹².

Po długich debatach sekcja unijna przedstawiła projekt, który otrzymał aprobatę Komisji Wschodniej. Z kolei Komisja Centralna zatwierdziła projekt na sesjach w styczniu 1962 r. Na skutek poprawek wniesionych do zatwierdzonego tekstu, w tekście zwanym B, wydanym jako „textus emendatus et abbreviatus” z 15 XII 1962 r. jest mowa o regionach wschodnich i innych. Według tej propozycji ochrzczeni akatolicy, jeżeli przechodzą na katolicyzm w regionach ich własnego obrządku, powinni zachować swój obrządek rodzimy. Poza tymi regionami mogą wybrać obrządek, który zechcą, choć są zachęceni do pozostania w ich własnym obrządku dotychczasowym. Jednak przeciwko takiej propozycji wystąpili znów Melchici ¹¹³.

Na skutek niezgodności opinii, grupa ekspertów, która redagowała tekst B, dokonała poprawki tekstu i opracowała tekst C. Tekst ten mówił, że ochrzczeni akatolicy, którzy wracają do Kościoła katolickiego w regionach ich własnego obrządku, winni być napomnieni, by przyjęli swój obrządek wschodni. Niektórzy kanoniści i ojcowie wschodni wystąpili przeciwko temu tekstowi, uważając nawet — jak Edelby — że nie nadaje się on jako tekst podstawowy do dyskusji. Tekst C został wreszcie odrzucony ¹¹⁴.

W marcu 1964 roku Komisja przedstawiła tekst D. Wynikało z niego, że ochrzczeni akatolicy, którzy są przyjmowani do Kościoła katolickiego powinni zachować swój własny obrządek, pozostawiając im jedynie prawo rekursu do Stolicy Apostolskiej w poszczególnych wypadkach ¹¹⁵.

W październiku 1964 r. w przeddzień dyskusji nad schematem, na kongregacji generalnej, Komisja pracowała nad nową zmianą całości tekstu. Zamiast mówić najpierw o samej zmianie obrządku, a potem o obrządku akatolików, Komisja zgrupowała oba te zagadnienia w jednym paragrafie, który mówi zarówno o obrządku katolików, jak i akatolików. Mają oni obowiązek pozostać wierni własnemu, rodzimemu obrządkowi, z tym, że przysługuje im w poszczególnych wypadkach prawo rekursu do Stolicy Apostolskiej ¹¹⁶.

¹¹² Edelby. j.w. s. 218—219.

¹¹³ Edelby. j.w. s. 219—220. M.p. „Postquam Apostolicis litteris” kan. 303, 2°: „Nominē regionum orientalium intelliguntur loca omnia, etsi in eparchiam, provinciam, archiepiscopatum vel patriarchatum non erecta, in quibus orientalis ritus ab antiqua aetate servatur. 3°: Territorium ritus orientalis significat loca in quibus erecta est salten exarchia pro fideribus ritus orientalis extra regiones orientales commorantibus”.

¹¹⁴ Por. C. Pujol. Decretum Concilii Vaticani II „Orientalium Ecclesiarum”. Romae 1970 s. 51. Por. także Edelby. j.w. s. 220.

¹¹⁵ Edelby. j.w.

¹¹⁶ Pujol w cytowanej wyżej pracy pisze: „Et in schemate Decreti anno 1964 Patribus communicato, quoad substantiam articulus an. 1961 admissus est, ita

Takiemu postawieniu problemu sprzeciwił się patriarcha łaciński Jerozolimy. Zaproponował on tekst następujący: „Ochrzczeni akatolicy, którzy wracają do Kościoła katolickiego powinni zachować swój własny obrządek, chyba że wybór innego obrządku był na piśmie postawiony przez nich jako warunek, „*conditio sine qua non*”. W ten sposób patriarcha łaciński Jerozolimy, a także inni ojcowie stanęli na stanowisku wolności wyboru; jest to bowiem żywotny problem naszych czasów¹¹⁷.

Niektórzy kanoniści wschodni głosili, że zmuszanie akatolików do pozostania w swoim własnym obrządku nie narusza ich wolności osobistej, gdyż każde prawo ze swej natury ogranicza do pewnego stopnia wolność człowieka, by zapewnić wyższe dobro, jakim jest dobro społeczeństwa. Społecznością jest też Kościół, który może wymagać, aby katolicy pochodzący z obrządków wschodnich stawali się nimi i pozostawali w swoim rodzimym obrządku. Mają oni niejako zrozumieć swoją szczególną misję i powołanie. Gdyby zaś z bardzo osobistych powodów któremuś z nich zależało na przejściu na obrządek łaciński, może on przecież uzyskać pozwolenie Stolicy Apostolskiej w tym względzie¹¹⁸.

Autorzy, a także niektóre wspólnoty obrządków wschodnich twierdzili, że między obrządkami wschodnimi istnieje wspólnota pochodzenia, myśli i apostołatu, która sprawia, że nie jest rzeczą obojętną, czy akatolik przechodzący na katolicyzm przejdzie na jakiś obrządek wschodni, czy też na obrządek łaciński. Wysuwali także racje natury ekumenicznej, mianowicie to, że gdy nadejdzie pełne zjednoczenie chrześcijan, prawosławnych i łacińskich, wtedy katolicy obrządków wschodnich połączą się z powrotem z braćmi swoich obrządków, z którymi stanowią jedność pochodzenia i tego, co nazywają „*patrimonium canonicum*”¹¹⁹.

Po publicznej dyskusji, która miała miejsce na sesji generalnej Soboru, projekt został poddany głosowaniu. Ponieważ wynik głosowania nie był zadowalający, Komisja opracowała tekst następny, który został zaaprobowany przez Komisję 19 głosami przeciwko 2. Przedstawiony na sesji publicznej Soboru otrzymał na 2149 głosujących — 2110 pozytywnych i 39 negatywnych głosów¹²⁰.

ut ex duobus art. 6—9, qui stabant in schemate Decreti an. 1963, factus sit unus articulus, seu melius pars eiusdem articuli. His verbis enuntiatus est: „*Omnes denique et singuli fideles, necnon baptizati acatholici ad Ecclesiam catholicam convenientes, proprium ubique terrarum retineant ritum, salvo iure, in casibus particularibus, recurrenti ad Sedem Apostolicam, eumque colant et pro viribus observent*”.

¹¹⁷ C. Caprile. *Notiziario del Concilio Vaticano II*. W: „*La Civiltà Cattolica*” 116: 1969, 1, s. 578—599.

¹¹⁸ Edelby. j.w. s. 224.

¹¹⁹ P. Pałka. *Wprowadzenie do Dekretu o Kościołach Wschodnich katolickich*. W: *Sobór Watykański II — Konstytucje — Dekrety — Deklaracje*. Tekst polski. Poznań 1968 s. 173—175.

¹²⁰ Hemperek, j.w. s. 173

Tekst ten, jak było wyżej zaznaczone, zobowiązuje akatolików wschodnich nawiązujących pełną łączność z Kościołem katolickim do zachowania swego dotychczasowego obrządku, chyba że na jego zmianę uzyskają zezwolenie Stolicy Apostolskiej¹²¹.

Sprawa, o której mowa, była dyskutowana nie tylko w stadiach przygotowawczych i na Auli Soborowej. Pozostała taką także w wypowiedziach kanonistów¹²². Wyłonił się bowiem problem, czy dyspozycja Soboru zalecająca akatolikom przechodzącym na katolicyzm pozostawianie przy swoim rodzimym obrządku obowiązuje ich pod nieważnością aktu, czy też przekroczenie jej czyni akt zmiany obrządku bez zezwolenia Stolicy Apostolskiej w tym wypadku niegodziwym? Na ogół kanoniści reprezentujący obrządki wschodnie opowiadają się za pierwszą wersją, czyli za klauzulą nieważności¹²³. Znamienną jest jednak rzeczą, że opinię tę odnoszą oni tylko do tych przypadków, gdyby chodziło o zmianę obrządku akatolików obrządków wschodnich. Przy przechodzeniu na katolicyzm np. protestantów, których przecież zaliczamy pod względem obrządkowym do łacinników, kanoniści ci optują za drugą wersją, czyli za klauzulą godziwości aktu¹²⁴. Zarówno kanoniści, jak i hierarchia wschodnich obrządków kierują się prawdopodobnie chęcią przysporzenia członków dla katolickich obrządków wschodnich, a może raczej zachowania istniejących obrządków, których liczba przecież jest niewielka¹²⁵.

Dla poprawnego komentarza wspomnianego tekstu Dekretu należało by się odnieść do intencji Ojców Soborowych. Ich intencją było niewątpliwie zniesienie swobody wyboru obrządku dla akatolików przechodzących na katolicyzm. Dotyczyło to w tym wypadku właśnie aka-

¹²¹ Dekret „*Orientalium Ecclesiarum*” n. 4: „*Omnes denique et singuli catholici, necnon baptizati cuiusvis Ecclesiae vel communitatis acatholicae ad plenitudinem communionis catholicae convenientes, proprium ubique terrarum retineant ritum eumque colant et pro viribus observent; salvo iure recurrenti ad Sedem Apostolicam in casibus peculiaribus personarum, communitatum, vel regionum, quae, uti suprema relationum interecclesialium arbitra, providebit necessitatibus in spiritu oecumenico, ipsa vel per alias auctoritates, datis opportunis normis, decretis vel rescriptis*”.

¹²² Por. C. Pujol. *Decretum Concilii Vaticani II „Orientalium Ecclesiarum”*. Romae 1970; Edelby. j.w.; Basset. j.w.; C. Caprile. *Notiziario del Concilio Vaticano II*. „*La Civiltà Catholica*” 116: 1965, 1, s. 578—599; I. Hoeck. „*Dekret über die katholischen Ostkirchen-Lateiner Text., Deutsche Übersetzung, Kommentar*, 1966; P. Mahfoud. *Obligation ou libre choix du rite*. W: „*Appolinaris*” 38: 1965 s. 176; V. Pospishil. „*Orientalium Ecclesiarum*” — *The Decree on the Eastern Catholic Churches of the II Council of Vatican. Canonical-Pastoral Commentary*. New York 1965; M. Wojnar. *Decree on the Oriental Catholic Churches. The Jurist*, 1965 s. 173—255; I. Zużek. *Animadversiones quaedam in decretum De Ecclesiis Orientalibus Catholicis Concilii Vaticani II. Periodica de re morali*, 1966, s. 266—288.

¹²³ Mudryj, Zużek, Edelby.

¹²⁴ Tak m.in. sądzi Edelby. j.w. s. 231—232.

¹²⁵ Pujol. j.w. s. 51.

tolików, ponieważ dla katolików sprawa zmiany obrządku jest od dawna prawnie ustalona. M. Wojnar uważa, że Sobór definitywnie odwołał kan. 11 § 1 „Cleri Sanctitatis”¹²⁶. W powyższej sprawie wypowiedział się także znakomity kanonista Pujol, który nie uważa, by Wojnar miał tu całkowitą rację. Dyspozycja Dekretu „Orientalium Ecclesiarum” n. 4 — zdaniem Pujola — ma charakter zwykłego zakazu. Nie mówi nic o klauzuli nieważności. Klauzula taka winna być przecież sformułowana w sposób jasny i wyraźny. Owszem, przyznaje Pujol, Sobór miał intencję zniesienia wolności wyboru obrządku dla nawracających się akatolików i dlatego uchylił przepis kan. 11 § 1 „Cleri Sanctitatis”. Nie uczynił tego jednak pod nieważnością aktu. Pujol zwraca uwagę na to, że Dekret używa słów, które wskazują na zwykły zakaz: „retineat, coalant et pro viribus observent”¹²⁷.

Wydaje się więc, że tekst Soborowy zawiera tylko zalecenie pozostawania przy swoim obrządku rodzimym akatolikom, którzy przechodzą na katolicyzm. Taka zresztą — zdaniem Pujola — była opinia Ojców Soboru. Kościołowi katolickiemu zależy dzisiaj także na tym, by umożliwić odłączonym braciom powrót do pełnej jedności. Nie jest też jego intencją, by stwarzać jakieś szczegółowe obwarowania w tym względzie. W dzisiejszych czasach, gdy wielu chrześcijan wschodnich żyje na terytoriach Zachodu, może się zdarzyć dość często, że poszczególne osoby czy wspólnoty pragnące przejść na katolicyzm zechcą jednocześnie z różnych względów zmienić obrządek na przykład na łaciński. Stwarzanie im dodatkowych trudności nie byłoby zgodne z nastawieniem duszpasterskim współczesnego Kościoła.

Taką trudnością — jak się wydaje — byłoby stawianie nawracającym się akatolikom klauzuli nieważności, gdyby samowolnie przy tej okazji zmienili obrządek. Oczywiście, decyzja Soboru w tym względzie jest jasna. Akatolicy powracający do jedności katolickiej w zasadzie winni pozostawać przy swoim rodzimym obrządku. Biskupi i kapłani mają obowiązek o tym ich pouczyć. Jeżeli jednak zaistniałyby okoliczności, w których zachowanie tego przepisu byłoby zbyt trudne, można

¹²⁶ Wojnar. j.w. s. 186: „All are obliged to cherish their proper Rite and to observe it to the best of their ability. This unconditional prohibition of transfer to another Rite for Catholics and baptized non-Catholics, in the above circumstances, was issued by the Second Vatican Council mainly because of the statement in MP „Cleri Sanctitatis”, can. 11, § 1, which permitted baptized Oriental non-Catholics to transfer to any Rite, even the Latin, on their coming into communion with the Catholic Church. That canon MP issued 1957 offended both Catholic and non-Catholic Orientals, because it was contrary to a) solemn declarations of Roman Pontiffs; b) the discipline which had long existed; c) the preservation of the Oriental Rites; d) natural equity; e) peace and consent among Catholics. For these reasons the Oriental Fathers of the Council insisted so strongly on the revocation of that canon and the introduction of the present statement. Now any prior legislation on this concession is revoked”.

¹²⁷ Pujol. j.w. s. 56—61.

dopuścić, że zmiana obrządku przez nawracającego się akatolika bez specjalnej zgody Stolicy Apostolskiej byłaby wprawdzie niegodziwa, lecz ważna ¹²⁸.

Pujol sugeruje m.in., że zapewne Stolica Apostolska wyda jeszcze jakieś szczegółowe dyspozycje, by sprawa zmiany obrządku w tym wypadku była załatwiana od strony prawa definitywnie i akuratnie.

Biorąc pod uwagę gruntowną analizę tekstu przeprowadzoną przez Pujola, a także obiektywne racje płynące z duszpasterskiego nastawienia Kościoła po Soborze Watykańskim II, należałoby przyjąć opinię tegoż Autora za miarodajną, że gdy chodzi o zmianę obrządku przez nawracających się akatolików, winni oni w zasadzie pozostawać przy obrządku rodzimym, w którym zostali ochrzczeni. Jednakże wymóg Dekretu „*Orientalium Ecclesiarum*” w n. 4 należy traktować ad liceitatem. Przejście samowolne byłoby przejściem nielegalnym, choć ważnym.

Dlatego i w tym wypadku — dla zachowania ładu w Kościele — należy zwrócić się do Stolicy Apostolskiej o odpowiedni indult.

LE CHANGEMENT DU RITE À LA LUMIÈRE DE LA LOI ACTUELLE

Résumé

Les principes actuels qui concernent le changement du rite s'appuient sur le Code de la Loi Canonique de 1917 et sur la codification de Pie XII de 1957 se rapportant aux Eglises orientales et, en particulier, sur le décret du Concile de Vatican II „*Orientalium Ecclesiarum*” de 1964. A la base de ces documents, l'auteur présente les problèmes suivants: 1. l'interdiction d'efforcer quelqu'un à changer le rite; 2. l'interdiction arbitraire du changement du rite; 3. les conditions pour le changement du rite; 4. le problème de changement du rite au Concile de Vatican II.

Quant à la notion du changement du rite, il faut y comprendre le changement total, c'est-à-dire, celui qui passe à un autre rite est libre de toutes les lois et obligations du rite auquel il appartenait, mais il reprendra toutes les lois et obligations du rite nouveau. L'Eglise surveille soigneusement l'adhérence des fidèles à leur rite et ne permet même pas d'efforcer quelqu'un à changer le rite. En se référant à de grandes traditions de l'Eglise dans ce domaine, la juridiction actuelle interdit le changement arbitraire de rite. Dans l'article, on énumère les rites „*sui iuris*” en l'Eglise. Le nombre de rites implique l'application du principe de non-passage à un autre rite. On s'occupe de 26 rites „*sui iuris*” en l'Eglise.

L'interdiction du changement du rite n'est pas absolue. Il y a des circonstances dans lesquelles l'Eglise permet plus facilement de changer le rite p.ex. la femme mariée peut passer au rite de son mari. Dans la partie suivante de l'article on

¹²⁸ Basset. j.w. s. 225—227; Mahfoud. j.w.

présente les cas différents concernant le changement du rite p.ex. le changement du rite par un acatholique passant au catholicisme.

Le changement du rite est un acte juridique et c'est pourquoi on a besoin de certaines formalités pour qu'il ait les conséquences juridiques. On présente aussi le problème de la compétence surtout celle de la Congrégation pour les Eglises Orientales. Le problème du changement du rite est différent pour les laïcs et pour les ecclésiastiques.

Pour obtenir l'acceptation du changement du rite basée sur l'indult du Saint Siège on exige de justes et importantes raisons.

Le problème du changement du rite avait une histoire intéressante au Concile de Vatican II et c'est pourquoi on l'a traité à part.